

UDK:159.942.5: 316.628.5

Umida KARAKULOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali assistenti
E-mail: umida260686@gmail.com

JDPU dodsenti, PhD J.Majidov taqrizi asosida

THE IMPACT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ON STUDENTS' MOTIVATION TO STUDY

Annotation

This study aims to determine how the level of emotional intelligence of students affects their motivation to learn. Emotional intelligence refers to a person's ability to understand and manage their own emotions and adapt to the social environment by understanding the emotions of others. Learning motivation is a psychological state that determines the student's internal and external motivation to learn. The study.

Key words: Emotional intelligence, learning motivation, student, internal motivation, external motivation, personal development, educational psychology.

ВЛИЯНИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА МОТИВАЦИЮ СТУДЕНТОВ К УЧЕБЕ

Аннотация

Целью данного исследования является определение того, как уровень эмоционального интеллекта студентов влияет на их академическую мотивацию. Эмоциональный интеллект — это способность человека понимать и управлять своими эмоциями, а также адаптироваться к социальной среде путем понимания эмоций других людей. Мотивация к обучению — это психологическое состояние, определяющее внутреннюю и внешнюю мотивацию учащегося к обучению. В исследованиях

Ключевые слова: Эмоциональный интеллект, мотивация к обучению, студент, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, личностное развитие, педагогическая психология.

TALABALARDA EMOTSIONAL INTELLEKTNING O'QUV MOTIVATSIYASIGA TA'SIRI

Annotatsiya

Mazkur tadqiqot talabalarining emotsional intellekti darajasi ularning o'quv motivatsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashga qaratilgan. Emotsional intellekt shaxsning o'z his-tuyg'ularini anglash, boshqarish va boshqalar emotsiyalarini tushunish orqali ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatini bildiradi. O'quv motivatsiyasi esa talabaning bilim olishga bo'lgan ichki va tashqi rag'batini belgilovchi psixologik holat hisoblanadi. Tadqiqotda

Kalit so'zlar: Emotsional intellekt, o'quv motivatsiyasi, talaba, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, shaxsiy rivojlanish, ta'lim psixologiyasi.

Kirish. Zamonaviy oliy ta'lim tizimida talabadan nafaqat akademik bilimlar, balki mustaqil fikrlash, muammoga emotsional va intellektual jihatdan yondashish, shuningdek, o'zini va boshqalarni anglash kabi metako'nikmalarga ega bo'lish talab qilinmoqda [1]. Shu nuqtai nazardan qaralganda, emotsional intellekt zamonaviy ta'limda shaxsiy rivojlanish va muvaffaqiyatli o'quv faoliyati uchun muhim psixologik omillardan biri hisoblanadi [2].

Emotsional intellekt (EI) — bu shaxsning o'z emotsiyalarini aniqlay olish, boshqarish, boshqa odamlarning emotsional holatini tushunish va bu ko'nikmalar asosida sog'lom ijtimoiy munosabatlar o'rnatish qobiliyatidir [3]. Aynan EI shaxsni psixologik jihatdan barqarorlashtirib, uning ta'lim olishi, muammolarni hal qilishi va ichki motivatsiyasini oshirishda kuchli psixik resurs bo'lib xizmat qiladi [4]. O'quv motivatsiyasi esa bilim olishga yo'naltirilgan ichki va tashqi rag'batlar tizimini bildiradi. Ichki motivatsiya talabaning o'z qiziqishlari, intilishlari va o'zini rivojlantirish istagidan kelib chiqsa, tashqi motivatsiya ko'proq ijtimoiy omillar, baholash, mukofot yoki jazoga asoslanadi [5].

So'nggi yillarda dunyo bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, emotsional intellekt va o'quv motivatsiyasi o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjud bo'lib, EI darajasi yuqori bo'lgan talabalar ko'proq ichki motivatsiyaga ega bo'lishadi [6]. O'zbekiston ta'lim muhitida esa bu bog'liqlik hali yetarlicha chuqur o'rganilmagan, mavjud tadqiqotlar asosan umumiy motivatsion faktorlar va o'zlashtirish darajasi o'rtasidagi aloqalarni yoritgan xolos [7]. Shu sababli, mazkur tadqiqot talabalarda emotsional intellekt darajasining o'quv motivatsiyasiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlash va ularning o'zaro bog'liqligini statistik va nazariy asosda yoritishga

qaratilgan. Bu esa nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham ta'lim tizimi uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi [8].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Emotsional intellekt atamasi birinchi bor Peter Salovey va John Mayer (1990) tomonidan kiritilgan bo'lib, ular emotsional intellekt insonning o'z his-tuyg'ularini tushunish, baholash va boshqarish hamda boshqalarning emotsiyalariga nisbatan ham shunday yondashish qobiliyati deb izohlashgan [1]. Keyinchalik Daniel Goleman (1995) bu tushunchani yanada kengaytirib, uni inson muvaffaqiyatining 80 foizini tashkil etuvchi omil sifatida ko'rsatgan. U emotsional intellektni besh asosiy komponentga bo'ladi: o'z-o'zini anglash, o'z-o'zini boshqarish, motivatsiya, empatiya va ijtimoiy ko'nikmalar [2]. Rossiyalik olimlardan L.V. Kulikova va N.L. Leontyevlar emotsional intellekt shaxsiy resurs sifatida o'rganib, uning shaxsiy o'sish va ijtimoiy moslashuvdagi ahamiyatini asoslab berganlar [3].

Motivatsiya masalalari, ayniqsa, Deci va Ryan (1985) tomonidan ishlab chiqilgan O'z-o'zini aniqlash nazariyasi (Self-Determination Theory — SDT) doirasida keng o'rganilgan. Bu nazariyaga ko'ra, ichki motivatsiya bilimga bo'lgan qiziqish, o'zini rivojlantirishga intilish orqali shakllanadi, tashqi motivatsiya esa mukofot, tanbeh, baho yoki ijtimoiy bosim bilan bog'liq [4]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, talabalarda ichki motivatsiyaning yuqoriligi o'quv jarayonida yuqori samaradorlik va mustahkam bilim bilan bog'liq [5].

Petrides va Furnham (2001) emotsional intellekt bilan akademik motivatsiya o'rtasida ijobiy korrelyatsiya mavjudligini aniqlagan. Ularning tadqiqotida yuqori EI ko'rsatkichiga ega talabalar o'zlashtirish, o'zini tahlil qilish va rejalashtirishda faolroq bo'lishi aniqlangan [6].

Psixologiyada emotsional intellekt fenomeni keng qamrovli bo'lib, uni shaxs jamiyatda shug'ullanadigan har bir

faoliyatiga u yoki bu ta'sirini o'tkazishi tabiiy. Shunday bois shaxs emotsional intellekti shakllanishi hamda rivojlanishida faoliyatlarining tutgan o'rnini tadqiq qilish ahamiyatlidir.

Mahalliy mualliflardan G'. Rahmatova (2022) O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida talabalarida o'quv motivatsiyasining emotsional holat bilan bevosita bog'liqligini empirik tarzda tahlil qilgan. U o'z ishida emotsional intellekti rivojlantirish orqali ichki motivatsiyani oshirish mumkinligini ilmiy asoslab bergan [7].

Bundan tashqari, A. Qodirova (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotda emotsional o'zini idora qilish ko'nikmalari past bo'lgan talabalar o'quv jarayonida tez-tez charchash, zerikish va o'zlashtirishdagi pasayish holatlarini ko'rsatgan [8]. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, emotsional intellekt shaxsning o'quv faoliyatida samarali ishtirok etishida, o'zini faollashtirishda, ijtimoiy moslashuv va stressni yengishda muhim omil hisoblanadi [9]. Bu esa, o'z navbatida, o'quv motivatsiyasi darajasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ammo O'zbekiston kontekstida ushbu bog'liqlik hali yetarlicha o'rganilmagan, bu esa mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi [10].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – talabalarning emotsional intellekt darajasi bilan Deskriptiv tahlil natijalari

1-jadval

Ko'rsatkichlar	O'rtacha qiymat (M)	Standart og'ish (SD)
Emotsional intellekt (EI)	3.92	0.44
O'quv motivatsiyasi (OM)	4.18	0.51

Ushbu natijalar ishtirokchilarning emotsional intellekt darajasi o'rtacha, o'quv motivatsiyasi esa nisbatan yuqori ekanligini ko'rsatadi. Bu esa yoshlar, ayniqsa talabalar uchun

Korrelatsion tahlil

2-jadval

Ko'rsatkichlar	Pearson r	p-qiymati
EI ↔ OM	0.48	p < 0.01

Bu esa shuni anglatadiki, emotsional intellekt va o'quv motivatsiyasi o'rtasida musbat va statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjud. EI darajasi yuqori bo'lgan talabalar bilim olishga nisbatan ko'proq ichki motivatsiyaga ega bo'lib, o'z o'qish faoliyatida mustahkam intilishga ega bo'lishadi.

Ishtirokchilarning jinsi bo'yicha emotsional intellekt darajalari quyidagicha taqsimlandi:

Ayollar (n = 28): EI o'rtacha = 4.05

Erkaklar (n = 22): EI o'rtacha = 3.76

T-test natijasi: $t(48) = 2.14$, $p < 0.05$

Bu farq statistik jihatdan ahamiyatli bo'lib, ayollar emotsional intellekt darajasida erkaklarga nisbatan ustunlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Bu holat ayollar emotsionalini anglash va boshqarishda faolroq ekanligidan dalolat beradi.

Tadqiqot davomida kurslar bo'yicha motivatsiya darajalari ham o'rganildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki:

1–2-kurs talabalari: tashqi motivatsiyaga ko'proq tayanuvchi.

3–4-kurs talabalari: ichki motivatsiya darajasi yuqoriroq.

Bu esa tajriba ortishi, o'zlashtirish jarayoniga ongli yondashuv va mustaqillikning shakllanishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot talabalarda emotsional intellekt (EI) darajasi bilan ularning o'quv motivatsiyasi (OM) o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga qaratildi. Empirik natijalar quyidagilarni ko'rsatdi:

Talabalarning emotsional intellekti va o'quv motivatsiyasi o'rtasida musbat va statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjud.

Emotsional intellekt o'quv motivatsiyasining prognozlovchi omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Talabaning EI darajasi oshgani sayin, uning o'z o'qishiga nisbatan qiziqishi, o'zini anglash darajasi va bilimga bo'lgan ehtiyoji ham ortib boradi.

Jins kesimida olingan tahlil natijalari ayol talabalar emotsional intellektida nisbatan yuqoriroq ko'rsatkichlarga ega ekanligini ko'rsatdi.

O'quv motivatsiyasi kurslar bo'yicha ham farq qiladi — yuqori kurs talabalar bilimga nisbatan ko'proq ichki motivatsiyaga ega bo'ladi.

ularning o'quv motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, bu o'zaro munosabat qanday shakllanishini empirik jihatdan asoslashdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi ilmiy vazifalar belgilandi:

Emotsional intellekt va o'quv motivatsiyasi tushunchalarining nazariy asoslarini o'rganish [1–4];

Emotsional intellektning o'lchov metodikalarini tanlash va moslashtirish [6, 9];

Talabalarning emotsional intellekt va motivatsiya darajasini aniqlash uchun diagnostik testlarni qo'llash [10];

Olingan ma'lumotlarni SPSS dasturida tahlil qilish orqali ularning o'zaro bog'liqlik darajasini aniqlash [10];

Tahlil va natijalar. Tadqiqotda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarining turli yo'nalishlarida tahsil olayotgan 50 nafar talaba ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy tanlab olingan bo'lib, ularning yoshi, jinsi va o'qish bosqichi inobatga olindi. Tadqiqotda emotsional intellekt (EI) va o'quv motivatsiyasi (OM) darajasini baholash uchun standart psixometrik metodikalardan foydalanildi. Natijalar SPSS dasturi orqali statistik jihatdan tahlil qilindi.

ichki motivatsiya manbalari hali faol holatda ekanligini bildiradi. Tadqiqotda Pearson korrelyatsiyasi yordamida EI va OM o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik aniqlab olindi.

Ushbu natijalar emotsional intellekti rivojlantirish, ayniqsa oliy ta'lim tizimida, nafaqat psixologik salomatlikni, balki samarali ta'lim olishga bo'lgan motivatsiyani kuchaytirishda ham muhim ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

Oliy ta'lim muassasalarida psixologik treninglar orqali talabalarning emotsional intellektini rivojlantirish dasturlari joriy etilishi kerak (masalan, stressni boshqarish, empatiya rivoji, o'zini anglash mashg'ulotlari).

O'quv jarayoniga motivatsiyani kuchaytirishga yo'naltirilgan metodikalar (taqdirlash, o'zini baholash, refleksiya) integratsiya qilinishi zarur.

Emotsional intellekt darajasini muntazam o'lchab borish uchun psixologik diagnostika tizimlarini (anketa, testlar) tatbiq etish tavsiya etiladi.

EI va OM o'rtasidagi bog'liqlikni chuqurroq o'rganish maqsadida uzoq muddatli tadqiqotlar (longitudinal studies) tashkil etilishi ilmiy jihatdan foydalidir.

Ta'lim jarayonida individual yondashuv va emotsional qo'llab-quvvatlash uslublari keng joriy etilishi talabalarning o'quvga bo'lgan ijobiy munosabatini mustahkamlashi mumkin.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida talabalarning o'zlashtirish samaradorligi, o'quvga bo'lgan qiziqishi va ichki motivatsiyasini kuchaytirish masalalari bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tadqiqotda talabalarning emotsional intellekti va o'quv motivatsiyasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik psixologik va statistik jihatdan tahlil qilindi. Natijalarga ko'ra, emotsional intellekt talabalarning o'zini anglash, boshqalar bilan empatik munosabat o'rnatish va hissiy holatlarini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish orqali ularning o'quv faoliyatidagi ichki motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi.

Tadqiqot doirasida olingan empirik ma'lumotlar shuni ko'rsatdiki, emotsional jihatdan barqaror, o'z hissiyotlarini tushunuvchi va boshqaruvchan talabalar, o'z o'quv faoliyatiga nisbatan ko'proq mas'uliyat bilan yondashadi, ta'lim olish jarayonini shaxsiy rivojlanish vositasi sifatida qabul qilishadi. Ayniqsa, yuqori emotsional intellektga ega talabalarda ichki motivatsiyaning yuqori bo'lishi kuzatildi.

Ushbu xulosa asosida oliy ta'lim muassasalarida talabalarning emotsional salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan

psixologik ta'lim va treninglar tizimini joriy etish, shuningdek, ta'lim jarayonini emotsional va shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirish

zamonaviy ta'lim psixologiyasi yo'nalishida ustuvor vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185–211.
2. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books.
3. Kulikova, L. V., & Leontyev, N. L. (2008). Emotsional intellekt va shaxsiy resurslar. *Psixologik Tadqiqotlar Jurnal*.
4. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Springer.
5. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68.
6. Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15(6), 425–448.
7. Rahmatova, G'. (2022). O'zbekiston oliy ta'limi talabalari motivatsiyasining emotsional omillari. Toshkent: Ma'rifat.
8. Qodirova, A. (2021). Talabalarda emotsional o'zini boshqarish va o'quv faoliyati samaradorligi. *O'zbekiston Psixologiya Jurnal*, 3(2), 55–62.
9. Mayer, J. D., Caruso, D. R., & Salovey, P. (2016). The ability model of emotional intelligence: Principles and updates. *Emotion Review*, 8(4), 290–300.
10. G'ulomova, S. (2023). Emotsional intellekt va ta'lim motivatsiyasi o'rtasidagi bog'liqlikning psixologik tahlili. *Pedagogik Tadqiqotlar Jurnal*, 4(1), 78–85.